

Szent(al)föld

A Vagabundkorzó VII. könyvéből

Hol, ha nem ott.

SZENTFÖLDÖN

Szent(al)föld? Szent-Pannónia?... Erdély!... s a Szeret-tere? Fölső-Magyarhaza? Magyar-tengermejjék? Mind-az-egész-haza?!

Szentfölded: szülőhazád. Szentföld, szülőhaza.

Hogy most aztán nekivágsz!

(Misa-búcsú?)

– A Vagabundkorzó VII. kötetével zárom csavargókönyv-folyamom! Ha majd mód lesz rá (azaz: valaki hozzásegít, mert nekem nem futja ilyen utakra), elutazom Dél-Amerikába, Ausztráliába s a Szentföldre, Palesztinába. Elsőnek, csabai misszionárius segítségével, a brazíliai őserdő magyar telepeit, legfőként pedig Árpádfalvát keresem föl! – harangoztam be (mint rövidesen kiderült, túl hamar) a berekfürdői Kálomista Magyar Lelki Ház írotábori közösségének 2000-ben.

Bele, s meg sem állsz.

...Nagycsanádig.

Majdnem úgy jártam, mint Makó vitéz, ki szentföldi keresztes hadjáratra indulva adriai kikötői csapszékig jutott, ahol annyira a dalmát kancsó fenekére nézett, hogy – csoda-e, ráadásul bizonyára némi hölgytársaság mellett lecövekelve – kis idő múltán Jeruzsálemban hitte magát. Vagy akár az a velencei szerzetes, aki szentföldi zarándoklatra szánta el magát, s akit a viharos Adria magyarhoni tengerpartra vetett, hogy (sugallatra?) meg sem álljon István király udvaráig, és a Szentföldet – mielőtt a Kelen-hegyről letaszajtanák – Marosvár táján lelje meg.

– Az egyik hülyére itta magát, a másikat meg valami szent érzés kerítette hatalmába. De hogy te mit keresel ebben a társaságban...?

SZENT az a föld.

Ez?

Mert: a miénk? (Mert a: mienk?)

Szentelt Alfölded; testünkkel megszentelt – mögszentölt – Nagy-Alföldünk.

Mindenesetre téged is eltérített a Jóisten: vissza, haza.

– (Palesztinai) Szentföldre indulva (magyarhoni) Szentföldre értél.

...SZENT EZ A FÖLD.

Bálint Sándornak az Alföld szent. Mint fogalmaz: „Szent ez a föld. Imádság és verejték érleli...”. A Székelyföldön Háromszék, Csík és Maros vármegyében

egyaránt előfordul a (táj lakosságának katolikusságára is utaló) Szentföld tájnév. A Dunántúlon sincsenek vele másképpen: a Balaton-vidék (s nyilván az egész nagytáj, a drága Túl-a-Duna) sem egyéb, mint szent... az egészséges lelkületű bennszülöttek. Garay János mondá Balaton-melleyéki költeményében (abban a pillanatban, hogy Keszthely földjére lép, és szétnéz, hova is keveredett): „Szent ez a föld, amelyet itt / Be fog járni lábatok...”

Szent, szent. Szent vagy, Uram. Szent, szent, szent!

AJTONYFÖLDJÉN

Rögvest: idehaza.

El sem kell nagyon indulni (neki sem köll nagyon veselkedni).

S már a:

Kíkkörösz

Német- (és Szász-), Rác- (meg Szerb-), Oláh- (s Vlach-), Nagy-, Ócsanád a Maros bal partján... egykor az Ajtonyföldjén született – kikényszerített – Csanádban (darabig Marosvárként, majd a király vezérének nevét fölvéve Csanádként), később magyar királyi Torontálban, ma pedig – vlachizált – Temesbe igazítva.

Három ország egy-egy csonka-alföldi tartományának találkozási helyére szorítva a néhai Urbs Morisenát, Morisenumot.

Kiiktatva.

– Hétszáz magyar katolikus, kevesebb szerb.

Sok ezer vlach.

Egymás hegyén-hátán a nagy falu szívében a három meghatározó szentegyház. (Kis-)Zombornak meg a görög katolikus.

Kiszombornak, mert amúgy Bács vármegye valahai székhelyére, Zomborba tartva épp nekiszaladsz a kanizsai Kík körösztnek – egyesek szerint inkább szürke kereszt –, mely most tán attól is kék (kékül, egyre), hogy az amerikai bombázók a Mississippi és a Potomak partján fekvő saját városaik helyett Duna- s Tiszaparti célpontokat lőtték agyon uránhéjas dumdumgolyóikkal.

– Odahaza lődözzetek, öreganyátokra!

Arra.

’Nátó’.

Nemlátó.

Másét verni a csalánba.

– Nem kérünk a Hungáriánk Délvidék nevű tartományának hídjait tönkreverő amerikázásból.

Nem; halkan súgva, nehogy meghallják távérzékelőikkel.

– Az Államok déli államaiban a lakosság harmada már latin! Száz év múlva az angol helyett a spanyol lesz a világ első nyelve.

Na, hála istennek! Végre egy jó hír.

Azt hiszik, örökre ők a világ urai.

Hiszi római, francia, ánglus, német, mongol, orosz, míg jól kupán nem vágják (...le nem nyeli a legújabb legnagyobb).

Őcsanád

A jókora nagycsanádi katolikus templom előtt Szent Gellért szobra.

– Mi a maguk Magyarcsanádját Kiscsanádnak, Őcsanádot Nagycsanádnak hívjuk! Mit lehet tenni.

Koporsója a ma túlméretezettnek tűnő szentegyház szembe-oltára.

Nemrég tették a kőkoporsót az asztal helyére, addig a fal mellett volt. A román művész a követ lecsiszolta simára, és szép sárgára festette. A püspöknek nem tetszett, de akkor már mindegy volt, meghirdették, jöttek a Vatikánból is.

A sárgát valahogy lesmirglizte, a csiszolás maradt.

Ezt akarták a trianoni hősök, akik e tájt a Balkánhoz csapták; az efféle műemlékvédelemre szavaztak a tetszhalott-rabló 'európai békebírák'.

– Európanak, békének, bírának sem híre, sem hamva.

Mennyivel voltak jobbak, mint Vata hősei?

Az oltárképen az Ajtony népét megtérítő Szent Gellértet, Csanád-egyházmegye első püspökét a Kelenről az égbe taszítják.

Iskola? Magyar. (Szent Gellért szentföldjén.)

– Alsó! Vagy harmincöten lehetnek. Aki magyar felső tagozatra akar járni, Szentmiklóstra iratkozik be, ahol van magyar osztály. Aki akarja, oda járhatja a gyermekét, de inkább már elsőben románba írhatja, mert továbbtanulni románul lehet.

A valaha mezővárosias falu német lakosságának a maradéka német misét is hallhat.

– Két-három család német. De ha meghal Németországban egy csanádi német, itt is misét mondat érte a család.

Csanád, család.

– Csak nagy ünnepen telik meg a templom, hétköznap alig van valaki. A csanádi magyarok nem járnak, csak a nagy ünnepek miséire jönnek. Inkább a székelyek, akik ide, az országhatár közelébe telepedtek. Ők tartják a vallást.

Amikor rájuk tört a kollektív (kor), megszűnt a tanyavilág, mindenki beköltözött a faluba, bejött a csanádi magyarság is.

– Hogy kívánczolt volna a tanyasi magyarság a faluba, a dúsgazdag csanádi svábok és rácok közé?!

A szegény, de szabad magyar paraszt a tőle elidegenített helységbe.

A faluban a németek és a szerbek laktak, a magyarok tanyán, a Csanád s a Maros közti, árvízveszélyes részen.

– Csak ha rájuk ijesztett a folyó, menekültek a faluba.

A honfoglalók maradéka a kiűzetésük helyén megkapaszkodottak birtokára. Hogy mondhasák nekik: mi a rossznyavalyát keresnek...

A honukban.

A MÁV monarchiabeli – emeletes – indóházát már-már nemrég épült CFR-állomásnak veszed, amikor kiderül: kívülről rendbe hozták, mert jött a miniszter átadni a Csanád–Kiszombor közti közúti határátkelőt, s úgy tervezték, bekukkant ide is. Mert hogy szó van a Csanád és Apátfalva közt (a második világháború után) fölszámolt vasút (és két híd) újjáépítéséről is.

Kívül helyrepofozták; a tömösváriak azt mondták, belül most nem lehet, arra nincs pénz, majd apránként haladnak a fölújítással.

Azóta sem néztek feléjük.

Napi hat (?) pár vonat Tömösvárra; a teherforgalom abbamaradt, mert gyöngye a pálya.

Belül: porlik a magyar királyi állami vaspálya vállalat utolsó berendezése.

A vasúti árnyékszék Femei és Barbati részlege közül – találmra – az utóbbit választva nyomban csizmatalp-magasságig járhatsz a ne is mondjam micsodás dák micsodában.

– Ha ezt látnók az elűzött sváb gazdák polgárházaiba (civilizátori célzattal) rakott betelepítettek Párizs-környéki istápolói!

‘Látnók’; szagulnók; tapintanók; takarítanók... ezt az embörganyés világot.

– Ó Róma! Ó Párizs! Csak be ne.

Az tenné be a kaput.

Mindamellet Ó-Csanádon híre-hamva sincs Ajtony-Marusvárnak, Szent György székesegyháznak, az Aba Sámuel király koronázó városnak, véres és királyválasztó országgyűlésnek, a püspöknyársaló s városégető Dósa-népnek, kunbetörésnek, tatárdúlásnak, Fekete Iván-járásnak, török vártartománynak. Meg sem említve azt az ezüst koporsót, amelyet Gellért szent tetemének készíttetett Nagy Lajos király. Hogy legyen – ellenben – nyoma Ali basa rác s a habsburgi király német és szlovák telepítésének.

– Kis Csanád, Nagy Csanád: mint a Nyeszter (Nyisztor?) által elválasztott két Csöböröcsök!... Fogadjunk, hogy ott is így különböztetik meg a két falut?

Csanád vármegye déli szomszédjai közt – az Árpád-korban – a kun Szenteltszék.

– Szentőtszék!

Szentőccik, éjszokról meg a Nagy Kunok Széke.

– Nem mondom, jól néztünk ki mi ajtonyfeldiek!

A Tisza, a Körös, az Erdélyi-hegyek meg az Al-Duna között.

Északkeletre Vata-földje.

Még hogy akkor.

A Maros utolsó gátja az indóháztól jó szaladásra.

K I L S Ő - A R A D

Arad-kilső!

Belső-Zaránd – szinte, mint Szintye(-háza).

Valaha-Zaránd az egész táj! Dél(-kelet)-Zaránd e zuga, kivéve magát Kisjenőt, mely a középkorban Biharhoz tartozott. A többi... Az Árpád-háziaktól fogvást Záránd vármegyéhez; míg nem színre lép a terek – türk, oszmánli, pláne a tatár! – török. Hogy legyen belőle... Arad.

Majdnem-vlach.

Valamennyire még. (Még-még.)

Annyira azért nem, hogy megtartsa – s megfogja – (mint ARAD) e táj a születt aradi Simonyifalváról való Simonyi Imrét...

– Akkor inkább Bihar.

Belső – Gyepű

Kismagyarországból az Erdélyországához kapcsolt Részekbe Gyula felől tartva a meglehetősen kopár (mert vizétől mentesített) tájon hányszor átfutott (sok lóerős) kocsid Kisjenőnek, hogy onnan balra, Váradnak, jobb felé, Aradnak, avagy tovább egyenest a Zárándi-hegyláncnak haladj! (Szaladj...)

Az államhatárnak kinevezett községhatár-sem Gyula–Gyulavári és Gyulavarsánd közti alkalmi nevetséghatáron, melyen épp csak szögesdrót meg aknamező nem volt a Csucus-rémuralom tizedeiben. Mert amúgy minden! Véreb, mindenre képes – a menekülőket gyilkolni kész, egyenruhás és polgári maskarába bújtatott – fogdmegek, 'eszme', 'mely' nevében bármit meg lehetett (velünk) tenni.

A táj – Varsánd és Kisjenő közt szinte végig – majdhogynem kietlen! Egykor e földek jó része a Fejér-Körös járta ártérhez tartozott, s a folyó meg a láp adott némi (amúgy kincset érő) halat, jókora vízmentes (magasabban fekvő) szigetei ha bort nem is, búzát, tehát életet mindenképp... eleget! Annyit igen, hogy a honfoglalástól a török hódoltság itteni első szakaszát záró XVI. század végi, máshol tizenöt éves háborúnak nevezett tatár(csorda)járásig viruljon a magyar élet.

Zarándban, míg lehet.

1579-ben a török adórovók még a ma szintisza vlach lakosságú Záránd faluban (az egykori, századokkal korábban földült földvár jelölte székhelyen) is csak magyar embereket – ahogy ők mondták, rájákat – leltek.

Bár, kétségtelen, ez időben (az első török összeírások tanúsága szerint) megjelentek e tájon keletről a szülőföldjükről elűzött első vlach, délről szintén a legelső rác betelepülők.

Kisjenova, Székudvar, Nagypül, Gyulavarsán, Otlaka, Ágya – a mai kisjenei magyar katolikus plébánia területe – az 1500-as évek végén bekövetkezett végső (mindent eldöntő, azaz a lakosságot kardélre hányó, rabláncra fűző, messze kergető, a falvakat szentegyházastól porig égető) tatárjárás előtt még mindig magyar!

Derül ki a (magyar-vlach, magyar-rác viszonylatban nem hogy semleges, éppen hogy a törökkel nálunknál jobb kapcsolatokat ápoló szomszédainkkal, kényszerűségből ránk települőkkel majdnem egy húron pendülő adóügyi előadók által leírt) névsorból.

A gyulai szandzsák (oszmán-török) tartomány zarándi náhiéjában (megyéjében-járásában) az aradi, a csanádi, a békési, a gyulai és a bihari náhie, valamint a Rézszek maradékával ékes Erdély közé zártan.

Kétezerben, Aradban.

Kisjenova, 2000...

Kisjenovánk – a magyar Kisjenőből lett későbbi aradi vlach Kisinou, Keres-Kisinou – épp hogy megvan.

Köszöni: úgy, ahogy.

– Hatszáz lélek katolikus.

Ezer a református.

Összesen tízezer ember él Kisjenőben (a színromán Nadabban együtt), s kétezer a magyar.

– Magyar baptisták is élnek köztünk, a román baptistákhoz hasonlóan nekik is van imaházuk.

1579-ben Tétovás Bódizsár (nős, fia Mihál, nőtlen) a zaránd-náhihei Kisjenovában – a századvégi tatárdúlás előtt, a vlach-jelenés legelején – sem gondolta volna.

Szentegyházuk Aradról–Gyuláról jövet a Fejér-Körös túlsópartján a híd lábánál 1777-ből.

– Leányegyházai: Nagypél (vagy ahogy ma már a magyarok is mondják az eredeti magyar nyelvjárási Pílt követő román nyomán szabadon: Pílu), Gyulavarsánd, Székudvar, Otlaka, Ágya. Pár évig Simonyifalva is idetartozott.

Anyae gyház Szent Mihály főangyal tiszteletére.

– Való, van mit őriznie e Keres-marton!

A torony alatt olvashatod: „Az istentisztelet rendje. Vasárnap: 9.00 Gyulavarsánd. 10.00 Székudvar. ½ 12 Kisjenő. D.u. 3.00 Ágya.”

Plébánostok körbefutja a jó öreg személykocsival minden áldott vasárnap a jennei járást! Hogy vigye a szentséget.

– Minden vasárnap mise, a negyedik vasárnap a szórványoké.

A többié.

Szórvány szórványaiban – e szórványba szorult (volt-)Magyarországon.

– Holnap Mindenszentek, írom a beszédet. Öt temetésre megyek. 11-kor Otlakán, 1-kor Varsándon, 2-kor Píluban, 3-kor Székudvaron, fél 5-kor a kisjenői temetőben lesz halottak napi megemlékezés.

Szórvány szórványában

Valaha-volt (vala) Magyar-Zarándban.

A kisjeneiek új, főtérvégi hírlapárus bódéja (ugyan az üveglapokba tett hirdetés szerint magyar lapot is kínál...) tiszta dák! Mivel hogy fia magyar lapja sincsen a domnának.

Szinte megbántom a bennszülöttek nyelvén való érdeklődésemmel.

– „Krónika” sem?

Mert hogy e lap toborzója a kirakatban.

„Jelen” – ne adj’ isten „Nyugati...”, pláne. „Romániai Magyar Szó”? „Erdélyi Napló”? – minek nézem én őket.

– Nu.

Az úton (Fő uccányi – Piac-széles – Fő téren) végig, annál több kilső-aradi (csángó-)magyar szó.

Szó, amely – amúgy (1919-től fogvást?) – nincs.

Az egy szem kisjenei könyvesboltban, hol egy-két(-három) évtizede egy-egy azért akadt, most egyetlen magyar kiadvány sem kapható.

Minek árválkodna?

– A zarándi árvák könnye, az kéne neked!

Sváb-magyarok Jenőben

Emléktábla a magyar-katolikus anyatemlom tornya alján a kapuban, belülről.

„Emlékezetek szeretetünkben él!

1945

Bernárdin Antal	Ciszter Lajos
Metz Simon	Rung Bálint
Holzborn József	Hönig Mária
Tencer Márton	Marksteineri Jozsef
Ifj. Ebervein Jozsef	Marksteineri Antal
Raáb Katalin	Metz Juliánna

Nyugodjatok Isten irgalmában!”

Alatta (’naív’) parasztföstmény képzelteni el velünk, mi nem esett meg velük. A határban a piros tetős tanya mellett, párosával, tizenkét sír. Tájkép fákkal, mezővel, dombhajlattal, a sírkert megetti homálllyal.

Ennyi embert végeztek ki Kisjenőben az ezerkilencszáznegyvennégyes fölszabaddítók?

Föl, be.

– A lágerba elhurcoltak.

Na ja.

– A legtöbb német származású. Volt igazi sváb is köztük, például Bernárdin Tóni bácsi, nemrég halt meg.

– A Szovjetunió lágereibe elhurcoltak. Harminc körüli azoknak a száma, akiket elvittek.

– Van egy néni még, akihez minden pénteken jár a pap bácsi áldoztatni, aki valóban sváb, ő szokta mesélni.

Ezért oly veszélyes az 'igaz történet' nevű népi elbeszélő 'műfaj'?

– A templom elé emlékművet szeretnénk állítani.

Jenei ifibázban

– Öregotthon épül a plébánián! – tudnám meg potyautasomtól.

– Öregotthon? Ifjúsági ház.

Az első szint – azaz a földszint – (mint kőművesmunka) már meg lenne.

– Vallási és művelődési célokat fog szolgálni.

Amikor legközelebb arra jársz, már szolgál.

Csak nehogy 'Magyar Ház' legyen, mert a városatyák egy része megorrolt a magyar egyházra, amiért nem állt ki a nagyvlach elképelés mellett.

Hittan-terem, az emeleten előadóhelyiség kétszáz székkal, több vendégszoba, miegyéb.

– Miben nem sántikálnak ezek az ungurok.

Nem nyugodnak a (többször lenyúzott, ám rendre újfent kinövő) bőrükben.

Ilyen ennek a fajtája!

'Épít'.

Megszorítva is... kapaszkodik.

Istenéhez?

Faluról falura

Nem inkább: házról házra?

Lélektől lélekgig.

'Székudvar'! Fő terén, egymással szemközt, két istenháza: a római katolikus hunoké, meg a vlach görögkeletieké.

A katolikusok tornyán a kereszt mintha kissé dőlné. (Már az országútról – messziről – megcsudálad: jól látod?) Templomunk előtt újrafestett kőkeresztben a tiszta írás:

IMÁDUNK ÉS ÁLDUNK
TÉGED, KRISZTUS, MERT A
TE SZENT KERESZTED ÁLTAL
VÁLTAD MEG E VILÁGOT.

1887

A templomkertben káposzta; az itteni magyar egyháznak plébániája, iskolája (plébánia- és iskola-épülete).

A szentegyházon látszik, hogy gondját viselik; egyelőre nincs rosszabb állapotban, mint a szemben álló, a mai többségé. Állandó lakói a toronykeringő galambok.

Ők ha értik eleink nyelvét?

A községháza előtti első világháborús emlékművön (1914–1918) a névsorban néhány ismerős vezetéknev: Nadabán Mihaié, Crisan Nicolaieé, Mot Teodoré, Sabau (Szabó!) Ioané, Balint Iosifé, Cosma Ioané... A műkö második világháborús emlékmű listáján (1940–1945) többen ugyanabból a nagycsaládból, mint teszem azt Cosma Stefan, Barna Dimitrie, Bontau (Bontó, vele utóljára középkori névsorban találkoztam) Mihai, Chis (naná, Kiss) Toma, Sabau Teodor.

– Bontau chis barna-sabau idő vót!

Ellenben a mai.

Szabó Máté s Mihál, meg más Szabók is Székudvar záránánáhibéli faluban az Úr (nem is Mohamed, csak a muszlimok által elcsúfított) 1567. esztendejében: „Kis Balázs nős, fia Gergör nőtlen, fia Ferenc nőtlen...” – róta a rovó a rovásunkra – adózik a töröknek.

A másik istenháza előtti kőkeresztben csak ennyi: 1913.

– Száz-százöt lélek katolikus (nyolcvan tartja is). A templomot minden évben javítjuk. Autonómiát kaptunk a plébánosunktól, intézzük a magunk dolgát.

Mise minden vasárnap Nagyboldogasszony székudvari házában.

– Egy utcában lakik a magyarság, meg még egy utcában. A falu másik végiben a magyarság és itt a falu szívében a katolikus templom.

Székudvartól út visz – mondhatni: járhatatlan – (Arad-, avagy Német-) Szentmártonba, hol 1567-ben Pató Pál nevű paraszt (a törökjének „rája”) vakarózott az adórovó láttán. „... nős, fia Tomás nőtlen, fia István nőtlen, fia Balázs nőtlen...”, s biza nem neki, Bernád Gergörnek vala akkor épp 520 juha.

– Nagy Gazsinak arrébb, Kákán vala másfélszáz juha!

Nevetség határra menet

„Ottlaka” védőszentje Szűz Mária (búcsúja Szűzanyánk bemutatása napján, Mindszent hava 21-én). Mise – németül – havonta, a hónap második vasárnapján. Katolikus a svábok kitakarításával románná lett faluban vagy huszonöt.

– Nagyon lelkiismeretesen járnak!

Az eleki svábság szórványa.

Elek: a gránic túloldalán épp fél harangkongatásra.

– Ottlaka? Hogyne, még a török idejében is színmagyar falu.

– Jó, hogy nem Ádámig, Éváig tetszenek visszatekinteni!

„Ágya” Kisjenőtől északkeletre az első bekötőúton – ha bírod (bírja kocsid a gödörkerülgetést) – jobbra. A magyarhitű magyar falu pár magyar katolikusának a kálvinista egyház adott helyet templomában: mise a református istenházában havonta a negyedik vasárnap délutánján.

– A falutól két kilométerre, az Ágyai-erdőben kápolna, tizennégy stációval keresztút! Az egyház rendbe hozatná. Császári birtok volt, László herceg emlékére építtette 1896-ban az apja, József főherceg. A fia 1895-ben vadászbalesetben ott halt meg.

Ma állami birtok, fácántenyészető telep van ott. A katolikusok (az ezredfordulón) – hála Istennek – visszakerik. (2005-ben újra is avatják a Habsburg-kápolnát.)

– Vagy negyvenen vannak (Ágyán a katolikusok). Csíkból származott ide a nép. Azok jöttek ide, akik közelebb kíváncsiak az anyaországához.

Hogy egészen pontosak legyünk: Kismagyarország államhatárához.

(Mely anya út a tőle segítséget kérő gyermeke kezére? Mint tetszetek tenni e bűntettet elkövetők 2004. december 5-én.)

– Csak a szeku meg ne hallja.

„Nagypél”, netán Píl(u) – már szinte a határnál –, ahol ma nincs magyar templom, emiatt (meg hát amúgy sincsenek többen) magánháznál miséznek a katolikus lelkész, az Erdélyből ideszármazott Pántya Elemér.

– Szoba, oltárral. Tizenhét lélek. Vegyes.

Magánház: istenház.

– Csak azt ne mondd, hogy „magyarház”!

Mert rögtön kitér a hitéből.

’Magyar’. Mi az, hogy „magyar”?! Van ilyen egyáltalán?

Magyar.

Ha van, van, ha nincs, hát (Istenem!) nincsen.

Itt még egy kicsi házra való, vagyon.

Van, lelkem, nem csak vala.

– Nagypél is Zaránd-náhiában színmagyar.

Mese, mese, ’történelem’. Kit érdekel?

– Havi egy szentmise a hó utolsó vasárnapján.

Fényes (Samu) is úgy tudja – 1851-ben –, hogy Pélünk Nagy-Píl. Hogyne, mert Pélt a bennszülött Pílnék mondotta volt (ahogy a píz píznek mondaná ma, ha lenne neki!) ez a szegény körösközi magyar nemzet.

Hogyne.

– Ősi dák szó ez is, krizsán tájnyelven.

„Varsánd”-ról nem beszélve. Mint Gyulavarsán falu szintén őrizte honfoglalástól töretlen életkedvét a török hódoltság első tizedei után is. Míg lehetett. Ma két főutcai temploma közül – meglepetésre – az egyik még valóban a miénk: a határ felőli, akárhogy nézed, katolikus! Mert (tetszik, nem:) nem római, magyar.

– Sokat használod a ’magyar’ szót?! A sutyerákok magyarkodásnak veszik.

Elkoptatod.

’Asztal’; ne is említsd. Ne hívd széknak a széket. Lónak a lovat.

Szóval hogy.

Jó erősen lelakatolva; a templomkertben ledőlt szobor, kereszt? A talapzatán sejtethető írásból annyi olvasható, amivel kezdi: ISTEN...

Hogy mondjam, milyen nyelven (hogy ne magyaroskodjunk már megint)?

(Még.) A miénken.

Védőszentje Szent Joáchim és Szent Anna, Szűzanyánk apja, anyja.

Az egyházközséget 1865-ben alapították újra, e templomát 1822-ben szentelték föl.

– Plébániánk is van, és huszonöt éve még plébánosunk is volt!

Ennyi maradt.

– Száz lélek.

...A sok ezerben megbúva.

Ország határán, Gyulavarsánd.

'Gyulavarsánd'... Nem magyarodás így mondani, írni?

– Ki itt elhajtasz kocsiddal, vándor...

Szentmise minden második vasárnap a gyepűre vetett... (kilsőaradi, zarándi) akárcikcsodáknak.

– Én is mágyár! Ety-két szó, tátá vót mágyár!

Külhoni állampolgárként akár be is állna közénk (a kocsinkba fölvetett helybéli varsandán lakos).

Ha megéri.

Másképpen, pajtás...

– Üsse kő, csak megmaradjunk!

Gyüvet, menet.

...Simádon még 250 magyar katolikus, hozzájuk Aradról jár ki pap... Várad felől Aradnak haladva látod: a „Zimandul Nou – Zimándújfaló” falunévtábla magyar fele leragasztva ROMANIA fölirattal. Legközelebb az öntapadó ROMANIA helyett csak lemeszelve az aradi falu magyar neve.

Gyüszsz, mész, hogy ezt lásd?

Jövet, menet Aradban.

El nem ijesztenek.

(Téged; ám e maréknyi kilsőaradi magyarságot a Jóistenen kívül ki bátorítja... maradásra?)

BUN, DRÁGA, BUN

Kürtösön, virágvasárnap. Az évezred utolsó virágvasárnapjának reggelén, tán az ezredfordulót köszöntve, a Nagyvendéglő egy szem nyakkendő s úriembere kávé és csomag cigit rendel. Kiül a kirakatba – szinte párizsiasan (nyilván hallott valamit a napnyugati rokonságról) –, s máris köpi a tenyerébe az uszumagot. Úriember, nem a földre. A kastélyon 1769, a kápolnán 1772.

Virágvasárnapi virágba borult cseresznyefák Szálbek, avagy Kisiratoson, nemkülönben Kurtegyháza-Kürtösön.

– Ma kismise lesz pap nélkül. A pap Mácsán, Szentmártonban (tart magyar és német misét).

Szivarog a nép Kurtics-mélyről (Kurtics-mélyből). Oda, hol Kloska gidres-gödörös sztrádája fut reá Kászonyira: a kolhozirodából vendéglővé varázsolt Kászonyi-kastélyra, az uradalom urainak s magyar – s cseh, német, miegyéb keresztény katolikus – cselédeinek szolgáló kistemplomra.

A kastély és a kápolna közt.

– Drum bun!

Pici Magyar-Kürtös. Hol – magyar Kurtafejéregyház s Kurtegyházból rác Kurtics-ra váltó, majd (sváb Gartits) vlah Curtici után lett Kürtösön – való, kürtől a gyors-teher.

Jön Closca!

Jött, ment, látott.

Tett, vett.

Lett belőle.

Átala.

– Nem mise, csak istentisztelet!

Így sem hallottam még.

Hiába, a keresztény katolikus magyar száj Kelet-Csanádban, Nyugat-Aradsban.

Jön a harangozó (nő), fél tízkor megszólaltatja.

– Bun, drága, bun! – szól vissza egy románnak.

Kürtös hétezerből kétszáz a magyar? Ide húzódó (beházasodó, itt munkát lelő) kisiratosiakból, nagyiratosiakból, szentmártoniakból, mácsaiakból, sofronyaiakból.

Az almásyiratosi és a régi kürtösi magyarságnak nyilván nyoma sincs (a kastélyon és a kistemplomon meg a letarolt almási Kripta-halom maradékán túl).

– Bun, drága.

Bun, ha igaz.

Már amennyire lehetséges.

– Ide, hazafelé betér barkát szentelni.

A kürtösi leányegyház kisiratosi plébánosa.

Bun, drága, bun.

Élni.

– A régi papunk apja óbébi, az övé volt a legszebb ház a faluban. Deportálták a Baragánra, a házába a rendőr költözött. Kítették őket a pusztába, csináljanak, amit akarnak. Ástak egy kutat maguknak. A végén új falut építettek, a környéken hozzá hasonló nem volt. Az övé lett a legszebb. Ahogy hazajöhettek, oda is a rendőr költözött.

Szivárog Kurtafejéregyház tíz-húsz fős magyarsága a curtici egyházba. Többben aligha leszünk.

– Ott, hol apád inasként leste a rossz (szerinte inkább: jó! bun... harmincas évek elején) a lányokat!

Ellenirányban árad a fekete, sokszoknyás rumun asszony nép a görög hazába, hogy melléd érve „Buná...!”-val üdvözljön jó Kászonyi András nemzeti uram házában.

A román nem új, már kinézetre is bizánci szentegyházat épít a régi, európai alakú bizerika mellé?

– Az öregeknek nem tetszik, mi lesz megszokott, az ezerhétszáz évesekből való templomukkal?

– Csak azért is mellé építi az új papjuk. Magyar mérnök tervezi! A pópa a kastély elé (a kastélykertbe) akarta. A magyar mérnök mondta erre: ott nem tudja a megfelelő irányba állítani az oltárt!

Ha nem, hát nem.

Janku malma (a kápolnánál)? Hol a kerítés likain kislegény – borbéinas, majd, ahogy az lenni szokott, borbésegéd – szülőatyád leste a szinte meztelenre vetkőző nagy (nyilván főként vlah) úriasszonyokat a Janku malma udvarán fúrott kút meleg vizével táplált Janku feredője partján. Omlik, s mindenestül követi azokat a valahai szépasszonyokat.

Hatvanan a harmincből!

Hatvanan vagyunk a paptalan – istentiszteleti – kismiséen a kürtösi vasárnapi templomba járók közül.

Köztük – végre – tenmagad.

Otthon; itthon; odahaza. Ide.

Hogy ne (is) mondd.

Némi.

Ének, ima. A végére valóban beesik a papunk. Éppen tizenegyre, amikor kezdődne a kisiratosi nagymise.

Szentel! Fut!

(– Bun, drága, bun.)

Haza; könnyed; apád.

Éppen hetven éve jöhetett ide először, Kürtösre a sarki borbélyüzletbe, a Kászonyi-féle kápolnába, a másik sarki moziba! Hol először támadt föl benne a városlátás, városban lakás, városi élet vágya! Templomban, tömegben, mozi ablakában (ahonnan először látott – teljesen ingyen, lopva – mozgóképet), oláh inastanodában... Városivá válni. S megmaradni.

Nagy szó, kimondani is nehéz.

Főleg hogy nevetést keltesz véle.

Embernek.

Kürtösön, hova a sors vetette; Aradon, ahol már igen jól érezte magát; Konsztancán, hova a kíváncsiság és a próba-szerencse vitte; Losoncon és Bakonyoszlopon a menekülttáborban, hova bedugták, hogy átvette magát a Dél-Erdélyhez csapott iratosi oldalról a neveléshatár dombegyházi – egészen pontosan anyaországi – túlfelére; Csabán egy életen át.

– Ámen.

Szinte.

Ez a barkaág jól fog majd odahaza.

SZENTLEÁNYFALVA – ARADVÉG

Szentleány, melletted is hányszor elgurult a kocsikereked! Míg egyszer meg nem embeled magad.

– Magyar falu Arad mellett, mára szinte összeépült a várossal! Egy ideig ott lakott Rozi húgod.

Meg hogy református telepes falu.

Ennyi. Ma vajh.

Katolikus – Szentleány

Akkor mire föl az a katolikus szentegyház?

A templom előtti márványkereszt oldalán látni való:

Kereszttel élted
Örökre éltet.
R. Fischer Lugos

Túlfelől ugyanez a svábok nyelvén.

Németek... a szomszédból?

Elöl, lent (németül, majd magyarul):

ISTEN DICSŐSÉGÉRE FELÁLLÍTOTTA TROSZTOVICS JÁNOS ÉS
NEJE WALLICSEK MAGDOLNA.

Trosztovics, János, Wallicsek, Magda.

„Szentleány”.

– Keresztapja Szentleányi János adóhivatali igazgató volt!

Segített megkapaszkodni e népnek.

(Hogy Sanleani tud-e erről, sejtelmed sem lehet arról.)

350 magyar

– Valaha 600-an voltunk, ma 260 lelkes a gyülekezet.

A falu Fakerthez tartozik, az összlakosság 1400, a magyarok száma 350.

Fakert és Szentleány lassan összeér.

– A katolikusok Fakertről jöttek, németek, s ők elmentek.

A szentleányfalvi magyarok 90 százaléka református.

– Magyar óvoda öt éve; a fenntartásához 12 gyermek kellene, csak 6 van.

A magyar iskola 1–4 osztályos, a tanítónőnk 8 gyermekkel foglalkozik. Gyermek-
keink Aradon továbbtanulhatnak, a magyar diákok harminc százaléka mégis román
iskolát választ.

A magyar iskolát az választja, aki vállalja a magyarságával járó hátrányt.

– Már két temetés volt.

Február közepéig; keresztelő egy sem.

A szentleányi kálvinista gyülekezetben az átlagéletkor 50 év.

Szentleányfalva leányegyháza (hogy – valamelyest – visszaadják a község székhelyének:) Fakert, az ottani 18 református átjár istentiszteletre az itteni istenházába. Meg a hét kilométerre levő Zimándköz, ahol 60 református él, s ahol imaházat vásároltak.

– Zimándközön 90 magyar él, a többi katolikus.

Zimándújfalun viszont magyar katolikus többségű, reformátusaik Zimándközre járnak át.

– Zimándújfalun 150-en vallották magukat reformátusnak, de nem nagyon látom őket a templomban.

A magyarok többsége, innen is, elment.

Más világba.

Azon túl, hogy.

Herdeán Gyöngyi a neve (Hergyán, mint gyulai ismerősöd); az atyja román, szülőanyja magyar.

– Erdélyi szokás szerint a leány az anya, a fiú az apa vallását folytatta a mi családjunkban is.

A nevét, a Hergyán helyett, apjára tekintettel, románosan írja.

Magyar szórvány hűségre nevelő lelkipásztoraként.

– Sajnos nincs kultúrházunk! Az omladozó sarki épület az 1900-as évek elején református iskolának épült, de hogy az egyháznak nem volt pénze, átadta a magyar államnak. Emiatt nem kaphattuk vissza.

A 22 hektár szántóból viszont visszajött 5, s azt a gyülekezet műveli, hogy legyen valami kis bevételük.

Annyira tönkrement az utóbb a falu művelődési házaként szolgáló épület, hogy le kell bontani.

– Negyven négyzetméteres imatermet építettünk, amely nem csak a vallásos rendezvényeknek ad helyet. Például éppen ma farsangi műsort adunk.

A meglehetősen templomkert melletti lelkészlakkkal átellenben a román pünkösdisták templomocskája.

– 1990 óta nagyon elszaporodtak! Akkor építették imaházukat is.

Herdeán Gyöngyi mérnök férje községi RMDSZ-tanácsos, kisfiúk, Ákos, első.

A konyhai falvédőn ISTEN ÁLDD MEG A MAGYART.

A katolikus és a görögkeleti templom közt még egy imaház, a baptistáké.

– Valamikor a magyar baptistáké volt, ők teljesen kihaltak, a románok vetették át.

A románortodox meg (ezt hallgasd!):

– 1978-ban épült négy (azaz 4) románnak.

Mára: ők a többség.

A románkeleti pap: Gombos nevű.

A (fiatal) magyarkatolikus pap Újzimándról jár ide, ő látja el Zimándközt, Farkert is.

– Én oda járok, ő ide... Jó lehet! Talán össze lehet dolgozni.

Eljár az ortodoxokhoz, Gombos pópa meg visszaadja.

– Arra tanítjuk a mieinket: szeresd a sajátod, és tiszteld a másikat! Önmagunkat megbecsülni; emellett.

Ha amazok is, minden rendben.

– A magyarok, németek elmentek, az állam átvette a házaikat, s ajándékba adta a máshonnan jött románoknak.

'Elmentek'; a második világháború után a németeket kitelepítették, hogy üres porta várja a dák-haza (XX. századi) honfoglalóit.

Havaselve, Mármaros, Mócöld, Moldova.

Mára, már-már.

Leánykorától fogva

Szentleány(falva) alapítója 1835-ben a dombegyházi katolikus úrral háborúságba keveredő kálvinista nép, mely a Zimándi (kincstári) pusztába vándorolt. 1897-ben a település 650 reformátusa templomot épít (addig imaház is megtette). 1998-ban 263 a helyi gyülekezeti tag, 18 a fakerti, 65 a zimándi – áll a százéves templom ünnepélése alkalmából '98-ban kiadott szentleányi kálvinista hírmondóban.

A zarándi egyházmegye e szentleányi maradéka is: fogytán fogy.

Voksa nem különben!

Az RMDSZ kimutatásából kiderül: a (nagyromán) nemzetgyűlési választáson az 1425 lelkes (19,5 százalékot kitevő 278 magyart is rejtő) falu 1268 szavazópolgára közül 727 (57,3 százalék) járult szavazóladához, s az érvényes magyarpárti szavazatok száma 107 (16,2 százalék) lett.

(Előbb a gyermekünket küldjük többségi iskolába, aztán már magunk is másokra szavazunk.)

Fogytán marad.

Áldd meg

Isten, áldd meg... ezt a kicsi magyar – magyar-aradi – Szentleányt!

Mert hát – való! – ott tartunk (itt az Aradi síkon is): tanulunk kell magunk megtartani.

(Partomlásnak ott ellenállni, ahol a part szakad?)

(Ahol nem szakad, könnyen szájalsz.)

A fakerti németkatolikus szentegyház előtt (JUBILAUM DER RÖM. KATH. PFARRKIRCHE FAKERT-LIVADA 1875–1975) a déli esőverésben hazafelé tartó iskolatáskás román diákleányok Buna ziaával köszöntenek, s a némettemplom kapujához érve keresztet vetnek.

Áldás, békesség... (Istentől) nekik is.

A Hitel októberi számának szerzői

Ágh István (1938) Budapest

Baán Tibor (1946) Budapest

Both Balázs (1976) Sopron

Domonkos László (1951)

Budapest

Falusi Márton (1983)

Budapest

Görömbei András (1945)

Debrecen

Lajtos Nóra (1977) Debrecen

Léka Géza (1957) Budapest

Márkus Béla (1945) Debrecen

Marosi Gyula (1941) Budapest

Mezey László Miklós (1953)

Budapest

Mórocz Zsolt (1956) Kőszeg

Novák Béla Dénes (1951)

Budapest

Olasz Attila (1982) Szeged

Pataki Ferenc (1941) Szeged

Petrik Béla (1965) Budakeszi

Sarusi Mihály (1944)

Balatonalmádi

Szikra János (1954) Pátka

Szöllősi Zoltán (1945) Budapest

Toroczkaay András (1981)

Budapest